

Opis poganskega obreda v spodmolu Triglavca

Boris Čok

The paper describes a Slav pagan ritual of fertility, which took place in the rock shelter of Triglavca near Divača (Slovenia). It was being performed by individual families from the village of Prelože pri Lokvi until the end of the 1830s. The essential element of the ceremony was the ritual entreaty of either the mythological being deva or the divinity Deva to protect the crop on the fields in the forthcoming year from the evil female demon of mora.

Uvod

To zgodbo mi je leto pred svojo naravno in spokojno smrtjo leta 1967, po ustnem izročilu svoje babice, povedala moja prababica Marija Ban - Frigljeva, rojena 1877, iz Prelož pri Lokvi. Takrat sem jo kot gimnazijec večkrat obiskal, predvsem zaradi njenih pripovedi iz preteklosti. Bila je še zelo bistrega uma in vedno mi je rekla: »To ti povem, ker si naš, zato ker take stvari, ki ti jih bom povedala niso za vsaka ušesa. Povem ti jih, da boš vedel, kako je bilo nekoč, ko smo verjeli še po starem! Zapiši si, in ko boš nekega dne to prebral svojim otrokom, vedi da to niso pravljice, ampak stvari, ki smo jih morali skrivati in zatajevati!« Vse zgodbe sem takrat sprejemal z nekakšno nejevero, toda ko sem z leti začel prebirati dela nekaterih slovenskih avtorjev s podobno vsebino, sem bil vedno bolj prepričan, da je moja prababica govorila resnico. Ko sem v 70-tih letih obiskal še staro Preložanko Jožefo Mljac - Pepo Žvinkovo zaradi ledinskih imen, sem jo previdno vprašal o Triglavci. Malo me je nezaupljivo pogledala in v stari preloščini vprašala: »Kædu tæj tu povedou?« Odrezavo sem ji odgovoril: »Moja bižnona Friglovka!« Tedaj se je sprostila in me vprašala, ali sem to povedal še komu. Ko sem ji zatrdil, kako sem obljubil prababici, da ne bom o tem govoril, mi je tudi ona zabičala, da to lahko vedo samo tisti, ki jim lahko zaupaš. Zgodba je bila samo v nekaj podrobnostih drugačna od tiste, ki sem jo poznal. Ko sem jo vprašal, kdo je njej povedal, je spoštljivo odgovorila: »Moja nona, bila je zadnja svečenica!« Ali je potem bila tudi babica Marije Ban svečenica? Zelo verjetno! Po toliko letih, ko naših prednikov ni več, sem se odločil, da to zgodbo obelodanim, saj jim ne morem več škodovati.

Obred

Na jesen, ko je bilo požeto še zadnje žito ajda, so se častilci starega kulta plodnosti skrivaj in potihem dogovorili, da bodo ob prvi polni luni pripravili obred v jami Triglavci. Dan pred tem so skrivaj šli k čudežnemu izviru Uruæce (Vroček). Takrat je kristalno čista voda izviralala pod temno sivo skalo iz fliša. V bližnji okolici so nabrali praprot in jo pomo-

čili v izvirsko vodo. Praprot so skrili v vreče in jo odnesli domov. Naslednjo noč so se skrivaj zbrali na hribu Golcu. Štiri najlepša dekleta-svečenice, oblečena v bele lanene obleke, so si zataknila praprot okoli pasu (1). Praprot naj bi jih varovala pred *besi*. V Preložah je še danes ohranjena kletvica, verjetno nekoč urok: »Bes te plentaj!« Starešina je v malhi iz platin nosil tri vrste žita: pšenico, rž in ajdo. Podali so se na pot proti jami Triglavci in Luna jim je svetica, da so lahko našli pot. Po hribu so se spustili navzdol do Stopc, mimo jame V Stopcah, iz katere so prihajale meglice, nato po ozkem kolovozu čez gmajno v Hrastovcah na Greben. Od tod čez Ravni do kamnitega Koblaka in še rahlo navzdol po brezpotju k jami Triglavci. Na robu udornice so prižgali baklo in se po nadelani poti napotili navzdol do spodmola. V spodmolu je na dnu podolgovat obredni kamen z manjšo škovnico – ponvico (Slika) v katero kaplja voda s stropa nekdanje jame. Štiri dekleta so se postavila okrog kamna, si odvezala pasove iz praproti (2) in jih položila preko kamna. Starešina, ki je bil neke vrste sveti mož, tako naj bi nastal priimek Božeglav, je iz malhe vzel zrnje žit in jih tako, kot so po vrsti dozorela na polju, stresel v škovnico. Dekleta so položila roke na kamen in starešina je spregovoril: »Deva daj dā duobru bi rādila, dā *muəra* nəč jəm nebi slabya strila!« (3). Dekleta so trikrat vzkliknila: »Deva jarovi!« Starešina je z dvignjeno baklo zaokrožil okoli kamna, nakar so dekleta pobrala pasove iz praproti in si jih ponovno pripela (4). Počasi so se začeli vzpenjati in starešina je na robu doline ugasnil baklo. Tiho so se vračali po isti poti proti svoji vasi. Ob prihodu v zgodnjih jutranjih urah so dekleta tiho klicala domače pse, da ne bi lajali. Zaupnim družinam so naslednji dan zvečer nesla praprot, da so jo položili na domače ognjišče. Posvečena praprot je rodbino varovala pred nesrečo: boleznimi, naravnimi ujmani, nezgodami in lakoto. Ko je poteklo nekaj dni in je Luna prešla v prvi krajec, se je starešina s sekiro v roki in z malho čez ramo ob belem dnevu napotil k jami Triglavci, kot da gre na gmajno. Previdno, da ga ne bi kdo sledil, se je

Triglavca. Obredna ponvica (foto: Borut Lozej).

napotil v spodmol. V škovnici na obrednem kamnu je zagledal zelen šopek. Zrnje v vodi je vzknilo. Previdno ga je pobral in položil v malho ter se odpravil nazaj v vas. Naskrivaj je odšel na njive, ki so bile zorane in posejane od njemu zaupnih kmetov. Tam kjer je bilo namenjeno za pridelovanje žita v naslednjem letu, je v grudo zataknil vzknilo zrno in dejal: »Jari!« Temu polju v Preložah se še danes reče Jarovce.

Zadnji obred naj bi bil konec 30-ih let 19. stoletja. Tako je rekla Jožefa Mljač – Pepa Žvnkova. Ko se je začelo pogozdovanje gmajne, naj bi gozdni čuvaji presenetili starešino v spodmolu in ga pretepli, vendar so to samo namigovanja. Tudi govoriče, da so v Podgovju (Pod gavgami) obesili krivoverce, niso dokazane, bolj verjetno je, da so obesili avstrijske dezerterje ali francoske vojake iz napoleonskih vojn. Kaj se je v resnici zgodilo, mi še do danes ni uspelo izvedeti. V Preložah danes nihče o tem ne ve nič.

Opombe: 1, 2, 4 – Neskladje med tem, da so dekleta zataknila praprot okoli pasu (1) in tem, da so pri obredu odvezala pasove iz praproti (2) in jih pozneje zopet pripela (4), izhaja iz pripovedi. Verjetno so dekleta nosila pas, v katerega so zataknila praprot in tega potem odpela ter ponovno zapela.

3 – »Deva daj, da dobro bi rodila, da *mora* nič jim ne bi slabega storila«

Description of the pagan ritual in the Triglavca rock shelter near Divača village.

Boris Čok

The paper describes a Slav pagan ritual of fertility, which took place in the rock shelter of Triglavca near Divača. It was being performed by individual families from the village of Prelože pri Lokvi until the end of the 1830s. The event took place in autumn. It was led by a head, a sort of a holy man, accompanied by four young priestesses in white linen dresses. The essential element of the ceremony was the ritual entreaty of either the mythological being *deva* or the divinity *Deva* to protect the crop on the fields in the forthcoming year from the evil female demon of *mora*. The ritual was probably forcibly terminated. In fact, at the time when the ritual was recorded according to the account by the granddaughter of the last priestess and the grand-daughter of a possible priestess, in the 1970s, the fear of disclosure of a pagan secret within a catholic milieu was still much alive.